

**OCTAVIAN PALER - AVENTURI SOLITARE OR THE PROLOGUE OF THE
ESTRANGEMENT**

Mariana Simona Vîrtan (Pleșa)
PhD, "1 Decembrie 1918" University of Alba-Iulia

Abstract: This essay aims to concentrate a short walk through some narrative spaces connected to the author's way of living around the loneliness. The anguishing spirit of solitude accompanies him on three counterpointed trips, following three different directions: the sea –having as location the Writers' House from Neptune - where are being chained the ideas in a journal named Jurnal la mare, then an international writers cruise on the Black Sea and the Aegean Sea, where he conceives another journal, this time named Contrajurnal la mare, and not in the end, the last part of the book named Jurnalul american, where it's being unveiled the image of the New World through a narrative architecture enhanced with dynamism and movement.

The first part of the book, A journal at sea, reveals an escape from the cloistered and dustyfilled space of Bucharest, left behind as a „vague memory" applied to himself by the author as a solution to deliverance. As a response to the loneliness, assumed around the sea, surrounded by people living and working in their absence, the author creates the second journal at sea but in a total opposition to the first one therefore, entitled the Contrajurnal la mare.

Till the story of Contrajurnal la mare the events were set out only to the extent of a justified need to withdraw in solitude. Here the events arrive as a result of reporting to the humanity of the protagonist who participates to a series of friendly discussions or interviews nonexistent, in the first part of the book. It is therefore an apparent barrier which he created strictly between him and others „foreigners "or not, and the almost friendly environment in which it runs the second leg of the journey.

The last part of „the adventures ", Jurnalul American, rebuilds a journey through the generous and interesting spaces of the New World. It is here systematically created the development of an amalgam of contradictions wich are being driven into a showteeming into the occupied territory of author's soul populated by the romantic melancholy. In the last part of the book, Octavian Paler talks about a lesson that he reproduces rigorously in each row of the journal: Americans are living without problematize their existence, while the Europeans loose their essence by trying to perfect it, just managing to survive. The book creates a narrative space where the author mixes three ways of traveling, three ways of dealing with the solitude, all alone, between people he knows or between foreigners, abording a subject that promises an interesting approached stratageme of mixing, in an unmistakable manner, the confession, the meditative essay, the autobiography and the mythology.

Keywords: journal at sea, contrajournal at sea, american journal, solitude, travel

Lăsând în urmă cerințele absurde ale societății comuniste, producătoare de scrieri comandate, volumul postdecembrist, apărut în 1996, promite o depărtare certă de „strategiile disimulative”¹ care garantaseră, în vremea comunistă, apariția lor. Subiectul cărții promite o abordare interesantă a stratagemei de a mixa, într-o manieră inconfundabilă, eseul meditativ și confesiunea, mitologia și autobiografia.

Cartea este un periplu triadic spre niște spații narative, purtătoare de individualitate, care converg în același subsidiar, fără a se întâlni însă, din punct de vedere locativ. Singurul element care devine o nișă intermediară este constituit de spiritul angoasant al solitudinii care-l însoțește pe narator în cele trei călătorii contrapuncte. Despre aceste călătorii se vorbește, încă din subtitlul volumului: *Două jurnale și un contrajurnal*, la care este ajustată ideea unor „aventuri” întru singurătate, sugerate de titlu. Este punctat așadar, într-un act de complementaritate și complicitate, un drum al eului auctorial, aflat în tovărășie cu singurătatea, spre trei direcții diferite: marea - fixând ca locație Casa Scriitorilor de la Neptun – unde se înlănțuie ideile din *Un jurnal la mare*, o croazieră internațională a scriitorilor pe Marea Neagră și Marea Egee, în urma căreia rezultă *Contrajurnalul la mare*, și nu în cele din urmă, *Jurnalul american* în care este devoalată imaginea Lumii Noi, prin intermediul unei arhitecturi narative potențate de dinamism și mișcare. Toate cele trei călătorii se nuanțează prin prisma călătorului, guvernat de aceeași imagine a triadicului ce primește, pe rând, în funcție de locația pe care o parcurge, câte o ipostază diferită. *Jurnalul la mare* devine creația contemplativă a călătorului antrenat de atotputernicia singurătății „mefiant față de zarva și multitudinea din afară”². Această ipostază este vehement mărturisită: „Eu recunosc că am motive serioase să mă tem că am fost, mai degrabă, <<trăit>> de întâmplări.”³ Această solitudine este însă echilibrată și se autentifică în momentul întâlnirii cu marea: „Oricum mă tem că viața mea a devenit, de mai multă vreme, un fel de imitație de viață. Și-a pierdut autenticitatea, pe care o regăsesc aici, la mare, cu o infinită recunoștință.”⁴

¹ Paul Cernat, *Trei moduri de a fi străin*, în prefață la Volumul *Aventuri solitare Două jurnale și un contrajurnal*, ediția a II-a, Editura Polirom, Iași, 2008, p. 5

² Eugen Simion, *Ficțiunea jurnalului intim*, Editura Iri & Univers Enciclopedic, 2001, p. 249

³ Octavian Paler, *Aventuri solitare Două jurnale și un contrajurnal*, Editura Albatros, București, 2006, p. 19.

⁴ Octavian Paler, *Op. Cit.*, pp. 19-20

Jurnal la mare este, de fapt, istoria unei călătorii pe care protagonistul septuagenar o transformă în aventura singurătății. Toate evenimentele pe care le reiterează, conchid spre un amalgam de stări nefaste, creatoare de slăbiciune fizică specifică vârstei. Călătoria în sine începe cu mărturisirea unor temeri date de starea de sănătate precară: „Înainte de a pleca la mare m-am speriat din pricina unei hemoragii [...] Seara, am mai trecut o dată prin aceeași sperietură”.⁵ Decizia de a pleca în această călătorie pare a culmina cu o încercare de sustragere, pe fondul panicii. Dar după cum însuși călătorul mărturisește, iubirea pentru mare și nevoia de a se întoarce, în apropierea ei, îl determină să plece totuși în călătorie. Decizia aceasta este transpusă metafizic trecerii Rubiconului. Stările premergătoare plecării vor antrena călătorul într-o pendulare spre antipozii: angoasă pe de o parte și mulțumire pe cealaltă parte. Protagonistul își justifică alegerea de a nu asculta îndemnul la odihnă, dat atât de medic, cât și de propriul trup istovit: „Dacă n-aș fi venit, aș fi căpătat o psihologie de infirm. Ar fi trebuit să mă consolez cu ideea că marea ține de trecut. Pentru totdeauna! Și nu mă văd în stare, deocamdată, de așa ceva.”⁶ Conchidem, de aici, că marea este departe de a fi un atare moft cât devine, de fapt, o posibilitate de a distanța trecutul, de a-l ține acolo unde i-e locul. Lipsa ei subminează psihicul călătorului, dându-i „slăbiciunea unui infirm”⁷, după cum însuși el mărturisește. Alegerea retragerii în singurătate este, pe alocuri, justificată de raportul idealitate – existență pe care îl solicită lectorului, ori de câte ori se simte dator să intervină cu câte o explicație: „atmosfera de la <<Casa Scriitorilor>> nu mai e cea de altădată.”⁸ Aceasta pare a fi o primă premisă a retragerii și însingurării. Justificarea este antepusă observației: „Am oarecare faimă de individ ursuz așa că nimeni nu se simte obligat să încropească o conversație cu mine dincolo de <<Bună dimineața>>, <<Cum e apa?>> sau <<Poftă bună>>.”⁹ Ca într-un gest de autoapărare, protagonistul mărturisește, pentru sine, o coabitare cu aplombul și respingerea celor din jur, motivând o asemănare comportamentală similară arabilor care-și vizitează moscheea: „Nu mă atrage, așadar, să iau parte la șuetele care se încing pe plajă ori pe terasă și să aud obișnuitele bârfe literare. Le evit cât pot. Mă salut cu cei cu care mă întâlnesc, pe coridoare, la masă, pe faleză și cam atât. E mai bine. Și pentru ei. Și pentru mine.”¹⁰ Prin acest gest este mărturisită retragerea în singurătate ca unică posibilitate de conviețuire cu cotidianul

⁵ *Ibidem*, p. 9.

⁶ *Ibidem*, p. 9.

⁷ *Ibidem*, p. 9.

⁸ *Ibidem*, p. 9.

⁹ *Idem, Ibidem*, p. 10

¹⁰ *Ibidem*, p. 10

devenit emblemă a banalului. Protagonistul face, din alegerea sa, prin urmare, o armă îndreptată împotriva stării generale. Sigur că reacțiile, gesturile și faptele celor din jur sunt minuțios înșirate în paginile jurnalului, ca referințe ale refuzului de a le căuta preajma: „Pe fundalul foșnetului greoi al valurilor, se aud, de pe terasă, voci ușor stridente, mai ales când râd. Comentează, probabil, nimicurile de peste zi sau pun țara la cale. E puțină nesimțire în această șuetă nocturnă care nu se sinchisește că alții dorm, dar încerc să nu mă enervez. N-aș reuși decât să-mi stric noaptea, să-mi compromit definitiv somnul.”¹¹ Pus în fața acestor acte de superficialitate, protagonistul își găsește salvarea în „răsuflarea mării” și în țărmurile solitare sau în nisipul fierbinte ori în valurile reci. Toate îndeamnă spre liniște, spre trăire, spre desfătarea simțurilor, spre tămăduirea bolii fizice și spre recrearea ființei. Două sunt astfel modalitățile de evadare din superficialitatea imediată: marea, creatoare de viață autentică și retragerea înspre mitologie, ca spațiu al evadării din claustrarea lumii „strategie defensivă față de lumea din exterior”.¹² La extremitățile înspre care s-ar putea pierde ființa, regăsim astfel cele două remedii: marea și mitologia. Prima dintre acestea îl justifică drept „altfel” de ființă, aceeași dinainte fizic structurată dar din alte trăiri construită. Aventurierul călător promite să explice această nuanțare a propriei ființe pe care marea o retexturizează, fără a-l transforma însă pe deplin într-o „altă” ființă: „să fiu mai clar, dacă pot. N-aș zice că devin<<altul>> la mare. Dar, cu siguranță, devin <<altfel>>. Probabil lumina specială de aici provoacă unele modificări în metabolismul meu. Am o stare de beție superficială care-mi relaxează inhibițiile și mă curăță, parcă, de zgură.”¹³ De aici provine și antidotul pentru starea de oboseală nervoasă. Evadarea din spațiul claustant și prăfuit cu „zgură” al Bucureștiului, devine, la mare „vagă amintire” și pe care autorul și-l aplică sieși pentru a se salva. La celălalt capăt, pătrundem, din nou, în sfera mitologicului care activează „pe verticală (axis mundi) adică în temporalitate, cercetând orizontul spațialității imediate”.¹⁴

Jurnalul la mare este împânzit cu numeroase referiri la diferite instanțe mitologice care fixează universul auctorial alături de liniștea oferită prin prezența mării. Aproape putem afirma că mitologia cu fauna ei racordează spiritul autorului, chiar din adolescență la imergențele tabuizante, nepermise ale vieții sale, pe care le dezlănțuie între granițele acestui spațiu al derogării. El însuși mărturisește că actele și viața zeilor se suprapun ca matriță realului: zeii

¹¹ *Ibidem*, p. 33

¹² Ileana Alexandrescu-Voicu, *Octavian Paler – Mitopoetica eseului*, Editura Alfa, Iași, 2008, p. 65

¹³ Octavian Paler, *Op. Cit.*, p. 11

¹⁴ Ileana Alexandrescu-Voicu, *Op.cit.*, p. 98

greci se umanizează sau se dezumanizează, în funcție de păcatele pe care le comit sau nu. Asemeni spectacolului lumesc interzis, prin apel la morală și bună conduită, se desfășoară îndeaproape și cel aferent lumii Olimpului: „De altfel, m-a amuzat enorm, din capul locului, faptul că aproape toți zeii grecilor își pierdeau subit simțul divinității când dădeau cu ochii de o femeie frumoasă. [...] Nu-i simțeam severi, intransigenți. Și mă încânta să văd că niște zei duceau o existență de copii mari care nu reușeau să se maturizeze. Preferau să imite ce observau la oameni, fără să se ridice peste limitele parodiei.”¹⁵ Diferența dintre cele două lumi care par a activa la fel va fi mărturisită însă, tot de autor, ca încercare de delimitare a superficialului lumii active, în raport cu nemurirea declarată în Olimp. Vacanța naratorului devine așadar un spațiu închis dar neclaustrant, ofertant pentru „imaginația reflexivă”¹⁶ chiar dacă simbolistica aferentă mării îndeamnă spre deschidere și infinit, autorul permițându-și astfel: „să confrunte peisajul interior (stimulat de reminescențe livrești) cu priveliștea reală a teritoriului în care s-a aventurat.”¹⁷ Actele sale de existență se desfășoară în chenarul prestabilit al acestui tipar: marea ca punct al exteriorului și antichitatea ca punct al interiorizării și al retragerii. Dincolo de acestea nu pare să existe nimic, ceilalți turiști devin exponenți ai civilizației percepute, în cel mai eronat mod posibil, zgomotoasă și superficială. Colegii săi sunt fie necunoscuți fie incompatibili componentei sale sufletești, din varii motive. În fața spectaculoasei mări par să se dilueze, până spre disoluție, toate: „lucruri mărunte care-mi îmbâcsesc ziua în București.”¹⁸ Dincolo de toate acestea, călătorul redescoperă triada iubire – viață-moarte. Semn că marea ucide cotidianul și îndeamnă spre meditație. Pentru a nu-și nega spiritul solitar, protagonistul se separă de lume, până în punctul maxim al singurătății „obsedată de lume”¹⁹, punct întemeiat, conform mărturisirii proprii ca „legendă”. Ori legendele sunt create să dăinuie. Punctual, în respectarea unui program impus de însingurarea autoacceptată, acesta devine, în văzul cunoscuților, un întârziat doar pentru că nu se oferă pe sine ordinii banalului cotidian. În paginile aceluiași jurnal, naratorul construiește un discurs în care își rezumă neajunsurile propriiei existențe, recunoscând curajul de a se situa contra destinului: „Mă tem că toate lecțiile pe care mi le-a dat viața (cu mare blândețe, de altfel!) au fost zadarnice. N-am reținut nimic din ele. Nu mi-am corectat niciun defect, nu mi-am reparat nicio greșeală. Și, într-un anume sens,

¹⁵ Octavian Paler, *Op. Cit.*, pp. 13-14

¹⁶ Mircea Iorgulescu, *Ceara și sigiliul*, Editura Cartea Românească, București, 1982, p. 210.

¹⁷ Eugen Simion, *Dicționarul General al Literaturii Române. Vol. V (P-R)*, Editura [Univers Enciclopedic](#), 2006, p. 561

¹⁸ Octavian Paler, *Aventuri solitare Două jurnale și un contrajurnal*, p. 11

¹⁹ Radu Sorescu, *Opera lui Octavian Paler*, Fundația-Editura, Craiova, 2012, p. 38

mi-am visat viața mai degrabă decât am trăit-o. Am visat lucruri pe care nu eram în stare să mi le doresc în realitate și cu atât mai puțin nu eram în stare să le obțin. Mi-am oferit compensații fictive și, nu o dată, m-am justificat cu argumentul că visul face parte și el, cumva din realitate.”²⁰ Retragerea acceptată în singurătate este dublată de melancolia gravă specifică unui spirit vădit romantic. În același *Jurnal la mare*, autorul consemnează decizia de a nu face referire la niciun detaliu legat de viața sa personală. În absența acesteia preferă să elogieze imaginea concretă a singurătății „drept condiție a existenței”²¹, alături de care formează un cuplu. Am putea crede că tocmai aceasta i se substituie ființei iubite sau devine o posibilă alternativă a existenței ca refugiu din fața lumii, un topos în care să-și accepte conviețuirea cu propriul sine. *Jurnalul la mare* se-ncheie, în același registru melancolic. Aici transpare o ultimă imagine a întâlnirii cu marea ce devine o „realitate visată”, din motiv că „în lumea reală totul alunecă”. Prin urmare, retragerea sa este oarecum justificată.

Ca reacție la singurătatea asumată în preajma mării, înconjurat de oameni dar trăind și activând în absența lor, autorul contrapune un al jurnal la mare. Acesta este însă conceput în opoziție certă cu primul jurnal, motiv pentru care l-a și intitulat *Contrajurnal la mare*. Imaginea statică, împietrită a călătoriei care aproape că nu există, din primul jurnal, este deconstruită prin dinamismul și emergența cu care sunt redată mărturisirile din *Contrajurnal la mare*. Starea contemplativă și influențele meditative sunt înlocuite de dinamica extinsă și extrinsecă, atât din perspectiva peisagistică cât și din cea a vivacității umanului. Aici pare să se anuleze singurătatea asumată, de teama întâlnirii cu preajma, interiorizarea extrapolând spre o deschidere responsabil asumată în fața lumii. Această deschidere parcurge o traiectorie rectilinie, oscilând între umor și ironie, sarcasm și amuzament, arme cu care noul călător, proaspăt strămutat din zona ascezei mitologice, reface traiectul călătoriei de pe vasul de croazieră. O dată cu renunțarea la meditație și contemplare asumate, în prima parte a discursului literar, călătorul modifică și unghiul locativ de unde relatează și se comunică pe sine. Spațiul static oferit de Casa Scriitorilor din Neptun și plajă este înlocuit de spațiul dinamic, extins al pelegrinării între cele două mări: Marea Neagră și Marea Egee. Locul firii meditative și contemplativ solitare a prozatorului, din prima călătorie, este luat de un protagonist care-și păstrează identitatea dar își modifică perspectiva de prelucrare a detaliilor călătoriei. Viziunea prin filtrul căreia se construiesc acum scenele din timpul croazierei este tipic moralistă și

²⁰ Octavian Paler, *Op. Cit.*, p. 71

²¹ Radu Sorescu, *Op. cit.*, p. 103.

moralizatoare dar vivace și dinamică: „Amatorii de indiscreții benigne și... nu tocmai benigne nu vor rămâne probabil nesatisfăcuți parcurgând aceste pagini. Eterogena faună scriitoricească de pe vas e surprinsă în instantanee sec-malițioase (rareori am întâlnit, la Octavian Paler, atâta umor conținut!)”²² Nu ne putem aștepta să privim întâmplările, prin ochiul celui ce renunță la obiectivitate, la condiția de solitar sau la asceza întru mitologie ci, mai degrabă, devenim martori ai unor mărturisiri raportate de: „un gafeur retractil, foarte mizantrop, dar – de voie, de nevoie – reușește să devină ceva mai sociabil; nu refuză interviurile, nici discuțiile amicale. Se simte totuși mereu<<inactual>>, pretutindeni <<străin>> și contemplă spectacolul gălăgios al celorlalți cu resemnare sau cu o reținere politicoasă.”²³

Stilul prozatorului rămâne așadar neschimbat. Ceea ce se schimbă într-adevăr este deschiderea, mult mai vizibilă și responsabil asumată, în fața celor din jur. Dacă până la relatarea din *Contrajurnal la mare* evenimentele erau precizate doar în măsura în care puteau justifica nevoia de retragere în singurătate, acum survin, ca urmare a raportării către uman, protagonistul luând parte la o serie de discuții amicale sau interviuri despre care nici nu se putea discuta în prima parte a cărții. Se observă așadar o deconcentrare a barierelor pe care acesta le trasase riguros între el și cei din jur „străini” sau nu și mediul aproape amical în care se desfășoară cea de a doua parte a călătoriei; Nici noua ipostază a călătorului nu o trădează însă pe prima. Cei cu care vine în contact sunt observați și raportați tot prin acuitatea tranșantă și reținută a primului călător dar ușor deschisă spre dialog chiar dacă sub forma reținută a unui ins politicos; Cu cât fauna descrisă este mai variată cu atât condiția înstrăinatului străbate mai puternic din reacțiile sale. S-ar părea că solitudinea sau starea sa de retragere se amplifică, pe măsură ce spectacolul lumesc ia amploare.

Contrajurnalul se deschide cu același motiv al ezitării: „Încă o dată, mă conving că hotărârile mele sunt, de fapt, ezități eșuate.”²⁴ Această ezitare este însă anulată de provocarea de a „mai respira o dată aerul de la Delphi n-am putut să renunț! De multă vreme îmi doresc asta. În plus, poate că merită să verific ce înseamnă << marea >>pentru mine nu numai vara, pe plajă, ci și în prag de iarnă, în larg.”²⁵ Două motive, solid enunțate, par să stea la baza acestei călătorii: mitologia și marea, spații apreciate și amintite mereu de prozator, și care deschid drumul noii călătorii. Evenimentele, care se desfășoară între cele două, au în centru o bogată

²²Paul Cernat, *Op. cit.*, p. 7

²³*Ibidem*, pp. 7-8

²⁴ Octavian Paler, *Op. Cit.*, p. 107.

²⁵Octavian Paler, *Op. Cit.*, p. 107.

galerie portretistică. Actanții sunt toți personaje ale unor situații intenționate, menite să intensifice melancolia și regretul pentru mult prea vizibila discrepanță trecut – prezent. Până la urmă, aici pare a se sucomba întreaga deconstrucție artistică, reiterată în *Contrajurnal la mare*. Reveria și drumul prin trecut par să se anuleze, prin aprobarea nevoită a prezentului. La îmbarcare, în aeroport, în stil tipic românesc, numele de pe biletul călătorului se încurcă inexplicabil cu cel de pe pașaport creând tensiune unui alt pasager G. Dimisianu, despre care autorul notează, cu o oarecare ironie, că ar fi fost pus în situația de a se întoarce acasă, însoțit de ghinionul de a nu vedea Grecia pe care nu avusese ocazia s-o viziteze, deși paradoxal era la origine grec. Situația se clarifică repede și cei doi se pot îndrepta spre avion liniștiți. Sigur că finalizarea acestei încurcături ridicole este semnalată de narator, într-o notă pur ironică și subversivă: „ghinion oribil pentru un <<grec>> care va vedea pentru prima oară, acum, Grecia.”²⁶ Notațiile sale continuă, în aceeași notă ironică: „Constat, din felul cum ne strângem în grup, că avem un remarcabil spirit de turmă. Până la urmă, ne primim cheile.”²⁷ Scoțând în față așa-numitul „spirit de turmă” și nevoia românului de a-l urma pe cel de lângă el în gesturi și fapte prozatorului îi „scapă” un alt adevăr, o altă trăsătură definitorie pentru sufletul pur românesc, neaș: „Și iarăși ne strângem în grup. Simțim nevoia să ne spună <<ceeva>> ce să facem, deși în program e trecută o seară liberă!”²⁸ Să fie oare aici inserat un apel la spiritul libertății oprimate în perioada comunistă? Sau doar o altă justificare a nevoii de singurătate, ca soluție în fața rinocerizării ionesciene în care parcă se adâncesc cei prezenți? Nici atmosfera de pe vasul de croazieră nu pare să fie altfel decât evenimentele de până atunci. Repartizarea, într-o cameră de unde nu poate vedea ci doar auzi marea îi creează călătorului un puternic disconfort: „Păcat. Am început-o prost. Voi <<auzi>> marea, cea mai mare parte din timp, în loc s-o privesc.”²⁹ „Burta vasului”, așa cum metaforic o numește naratorul pare a fi o copie fidelă a burții chitului ce-l înghite pe Iona, pescarul din drama lui Marin Preda sau a analogului său din Biblie. Imaginea singurătății este, în ambele cazuri, masca omului contemporan, care se trezește singur în lume, ca într-o perpetuă situație limită, pe care și-o atribuie ca măsură de siguranță. Postulatele pe care par să le enunțe cei doi sunt oarecum acte de revoltă (Mă revolt deci exist - Camus) dar nu vehement verbalizată ci tacit ascunsă sub această mască, unică modalitate de a decanta libertatea intrinsecă a ființei umane: Aleg deci exist. (K. Jaspers)

²⁶ *Ibidem*, p. 108.

²⁷ *Ibidem*, p. 109.

²⁸ *Ibidem*, pp. 109-110

²⁹ *Ibidem*, p. 111

Aceeași discrepanță pare să fie fotografiată, de ochiul critic al naratorului, încă din momentul sosirii pe vapor. Organizarea acestuia pare să reformuleze, după cum el însuși mărturisește, o altă „dimensiune” a Olimpului: „ne învârtim într-un mic Olimp plutitor”³⁰, toate spațiile de pe vas, purtând nume mitologice: Poseidon, Apollo, Venus etc. Sesizarea este imediat nuanțată de o explicație, în același regim ironic: „În toată Grecia legendele sunt puse la lucru să aducă bani. A trecut vremea când zeii hoinăreau, de capul lor, pe la Troia, ori se distrau pe seama muritorilor.”³¹ Este semnalat astfel încă un detaliu care întărește clivajul iremediabil între sacru și profan și pe seama căruia autorul pare să persifleze, de-a lungul călătoriei sale. Revederea Greciei devine așadar un alt prilej de rememorare a trecutului, a legendei, a mitologiei, surprinse, scriptural, de-a lungul narațiunilor mitologice. Ceea ce înregistrează „ochiul scrutător” al călătorului este o imagine profană a unei Grecii care nu pare a fi aceeași cu cea din paginile mitologiei. Însuși autorul nuanțează: „Misterul care aducea, pe vremuri, valuri de pelerini s-o audă pe Phythia s-a stins în pietrele invadate de bălării. Pe culmile Parnasului, muzele au lăsat locul caprelor. Nici măcar crăpătura pe unde ieșeau aburii halucinogeni nu se mai vede. Dacă a existat vreodată. Te duci acolo, ca la Troia, nu pentru a vedea <<ce este>>, ci pentru a-ți imagina <<ce a fost>>. Dacă ești în stare să crezi, ești norocos.”³² Clădirile „degradate, cenușii”, „zidurile scorjite”, „magazinele cu marfă dubioasă”, reformulează, în mintea călătorului, o imagine parcă ușor copiată a României comuniste. Încă o dată este folosit pretextul călătoriei pentru a evidenția „tipul de mizerie” pe care comunismul l-a instalat în țările unde a pătruns în ziduri ca „o igrasie istorică”. Sentimentul neuitat al uniformizării cenușii prinde contur puternic, pe-ntreg parcursul călătoriei din *Contrajurnal la mare*. Încercând parcă o răzbunare împotriva oprimării resimțite puternic în acea perioadă, prozatorul demască urmele grave lăsate de aceasta asupra orașului. Pasajele descriptive inserate să declame imaginea dinamică a „croazierei” sunt însă animate de galeria de portrete înșirate, aproape balzacian, în tabloul colorat al acesteia. De departe cea mai interesantă apariție pare să fie Theo, un scriitor elvețian a cărui prezență îi suscită autorului interesul. Numeroase pasaje din *Contrajurnal la mare* recompun imaginea captivantă a personajului construit din întrepătrunderea unui soi de nebunie nedeclarată dar mereu activă cu spiritul enciclopedic și poetic. Aflat într-o eternă pendulare între aceste situații, Theo in der Smitten decalcifică atmosfera ternă și mată pe care o redă ritmul întâmplărilor, în memoria călătorului. Apare ca

³⁰ Octavian Paler, *Op. Cit.*, p. 111

³¹ *Ibidem*, p. 111

³² *Ibidem*, p. 113

apoi să se facă nevăzut, din nou; Gesturile sale excentrice îl intrigă dar îl și uimesc, în același timp, pe narator. Poartă peste tot cu el bicicleta, deși se află pe un vas de croazieră, se afișează în postură de travestit la seara de cabaret; Poartă peste tot un rucsac negru de care nu se lipsește niciodată, e anarhist cu planuri de extincție a Europei. Excentricitățile sale îl declară ca fiind „singurul european interesant de pe vas” dar, în același timp, naratorul mărturisește, despre el: „Și nu sunt sigur că e zdravăn la minte.”³³

Alte tipologii par să îngroașe caricatura pitorească, fauna croazierei devenită un Turn Babel al posterității. „Figurile pitorești”, cum le numește autorul, par să fie omniprezente: „Un poet metafizic improvizează încontinuu versuri picante”, Ștefan Agopian, Agop pentru prieteni, se remarcă prin iminenta stare de somnolență care-i aduce celebritate și-l scoate din anonim. Buduca se lasă ușor păcălit de trucurile lustragiilor turci și devine comic și aproape ridicol când, de fiecare dată, „în contul prieteniei” afișate de turcii lustragii se vede nevoit să apeleze la ceilalți pentru bani împrumut să le plătească serviciile. Bruno se adaugă „seducătorilor” deturnând ideea că „bărbații din România sunt misogini.”³⁴ Un fel de cuplu caragialian de tipul Farfuridi-Brânzovenescu regăsim cumva în duo-ul „Monsenior Adrian Popescu și Biju (Ioan Morar), care se tachinează mereu, spre deliciul auditoriului.

Ceilalți călători, prezenți pe vasul de croazieră, exceptându-l pe Theo, par a fi, mai degrabă, niște existențe banale și puternic activate în superficialul cotidian. Nu sunt interesați de obiectivele turistice sau de traiectul cultural pe care îl oferea această croazieră. Ei se complac, mai degrabă, în delicia de moment și în actualitatea fadă pe care le-o rezervă imaginea profanată a orașului, a străzilor și a preajmei din locațiile unde vasul poposește. Amestecând astfel detaliile locative cu cele caracteriologice, autorul reușește să transforme imaginea acestei croaziere într-un spațiu de întâlnire a extremelor: plictis vs. frenezie, ridicol vs. elegant, retragere vs. expansiune, liniște vs. agitație, un spațiu pestrîț unde converg energii sau se absorb tăceri. Și prin celelalte notații autorul intervine, folosind aceeași tehnică a elipsei narrative, pentru a-și justifica marea retragere. Locațiile vizitate sunt așadar departe de ceea ce spiritul său înmagazinase, din lecturi sau auzite. Indiferent de obiectivul notațiilor sale, prezente în suburbiile schemei descriptiv – confesive, conchidem, împreună cu autorul: călătoria în sine devine un preambul pentru decantarea spiritului solitar, pentru trasarea graniței între impresia livrescă, formulată în urma relecturilor personale și antipitorescul imaginilor

³³ Octavian Paler, *Op. Cit.*, p. 135

³⁴ *Ibidem*, p. 145

trăite și văzute de-a lungul croazierei și, în aceeași timp, prilej de accentuare și justificare a spiritului anticălător, în lumea de dincolo de sacru. Notația sacadată a timpului alocat vizitării, solicită, și mai puternic, dezamăgirea călătorului deja agasat de iminența pericolului resimțit, prin agitația mării care pare să împiedice, de câteva ori călătoria. *Contrajurnalul la mare* devine astfel un topos claustrant unde se confruntă parcă, într-o bătălie fără final: modernitatea prost organizată a imediatului și urmele trecutului rătăcit între gloria ruinelor și imposibilitatea de a mai concura cu aceasta.

Ultima parte a „aventurilor”, *Jurnalul American*, reclădește periplul prin spațiile generos ofertante ale Lumii Noi. Este aici sistematic punctată desfășurarea unui amalgam de contradicții antrenate într-un spectacol ce suprapopulează teritoriul ocupat, în subsidiarul sufletesc, de melancolie romantice. Înstrăinarea hotărât denominată, până în acest punct, atinge curajos cea mai înaltă treaptă a obiectivității. Nicăieri aceasta nu pare să fie mai puternic denunțată așa cum călătorul o deșartă în paginile „jurnalului” *Jurnalul American* începe printr-un „cuvânt justificativ”, anunțând parcă, încă din titlu, traiectoria mărturisirilor auctoriale. Așa cum era de așteptat, autorul menționează: „Nu pretind că America reală arată cum am văzut-o eu. Cel puțin trei handicapuri, în afara superficialității pe care o presupune, de regulă, trecerea printr-o țară ca străin, m-au împiedicat, probabil, să aprofundez unele impresii și să le corectez pe cele, eventual, greșite.”³⁵ Sunt confesate, în chip triadic, motivele pentru care notațiile sale pot converge înspre raportarea unei imagini nepotrivit construită despre un spațiu pe care călătorul se află în imposibilitatea de a-l aprecia corect. Necunoscând limba pe care o aseamănă „latinei moderne”, mentalul american supradozat de pragmatism și triumful fizicului asupra metafizicului, călătorul pornește, încă de la început, cu un handicap, mărturisit sincer: „În fine, m-am dus în America doldora de prejudecăți.”³⁶ Doza de sentimentalism și idealism adjucecată va dezechilibra imaginea prin care este redată realitatea americană etichetată dur, prin două attribute care nu mai lasă loc interpretării de niciun fel: „afacere”, „cotă la bursă”. Cele două attribute atașate, deloc surprinzător, ci iminent Americii, sunt justificate ironic dar în baza unei sincerități debordante: „Există multe riscuri ca ele să oglindească, mai degrabă, modul meu de a gândi decât realitatea americană și să fie excesive sau chiar nedrepte din pricina defectelor și limitelor mele.”³⁷ În același timp, elaborează însă o pledoarie proamericană în sprijinul căreia argumentează pertinent, prin câteva numiri, impozanța incontestabilă a Americii în fața

³⁵ Octavian Paler, *Op. Cit.*, p. 187.

³⁶ *Ibidem*, p. 187.

³⁷ *Ibidem*, p. 188

Europei învinse: fascismul și comunismul ca „exercițiu negativ”³⁸. Cele două morburi care au sucombat societatea, până în cele mai adânci compartimente ale sale, îi obligă, fără drept de autoapărare, pe europeni să își modereze părerile antiamericane. Discursul auctorial se construiește așadar pe o balanță echilibrată în care atâră atât defectele americane, pe de o parte, cât și calitățile lor, pe de altă parte. Mărturisirile sale sunt, cu atât mai tulburătoare cu cât făcând acest recensământ al lipsurilor Europei sau Americii, concluzia este, fără hazardare, că există un echilibru inextricabil între cele două continente. Acest echilibru pare să fie menținut, de fiecare parte, prin elementele de natură pozitivă care ridică Europa în fața Americii pentru a o coborî apoi în fața ei. În vreme ce America și-a creat un cult al protejării „ruinelor”, Europa pare detașată de existența lor. Tradițiile, atât de bine păstrate de europeni, par a fi însă inexistente într-o Americă văzută drept conglomerat de popoare care și-au păstrat tradițiile lor. Cu toate acestea, America are „o eficiență periculoasă”³⁹, izvorâtă din curajul de a înainta, fără a privi în urmă, fapt care europenilor le lipsește, cu desăvârșire: „Incontestabil America avansează cu o viteză pe care Europa n-are cum s-o egaleze.”⁴⁰ Justificarea acestei mărturisiri este argumentată pertinent: „poate că forța Americii stă într-o sinteză ciudată. Americanul, am notat undeva, e un barbar supercivilizat. Are vitalitatea barbarului neobosit de istorie și priceperea de a nu se pierde în subtilități. El rezolvă simplu încurcăturile filosofiei în care se complăce Europa. Ceea ce e util e bun! Ceea ce e profitabil e și mai bun!”⁴¹ Călătorul admite că numeroasele contradicții pe care le enumeră fac din America o țară unde „visul” nu este o himeră sau o construcție pozitivă spre care tinde subconștientul ci este, cu certitudine, o materializare a tribulațiilor acestuia. Lecturile ulterioare i-au alimentat imaginația, permițându-i să „judece istoria și să se confrunte cu zeii culturii”⁴², pe măsură ce Eldorado, generalii Lee și Grant sau nordiștii și sudiștii au prezentat istoria fabricată a marii puteri. Apoi imaginea salvatoare a Lumii Noi așteptată să anuleze convingerile „realismului socialist”, a alimentat aura construită, în manieră pur optimisă, pentru un tărâm care aducea cu sine schimbarea. Imaginea perfectă a acestei lumi, deconspirată de cei din jur deranjați că salvarea nu va veni dinspre ei, a creat un efect neașteptat: frustrarea Europei îmbătrânite, incapabilă să se ridice la nivelul Lumii Noi. Jurnalul se construiește astfel pe o balanță bine echilibrată pe care autorul așează refuzul de a pactiza cu adepții curentului anti-american, dar, în același timp, nu se

³⁸ Ileana Alexandrescu-Voicu, *Op.cit.*, p. 99

³⁹ Octavian Paler, *Op. Cit.*, p. 192

⁴⁰ Octavian Paler, *Op. Cit.*, p. 193

⁴¹ *Ibidem*, p. 194.

⁴² Eugen Simion, *Scriitori români de azi, Vol. IV*, Editura David. Litera, București, Chișinău, 1998, p. 198.

asociază nici mirajului promovată de „entuziasmele proamericane”.⁴³ Sejurul american stârnește călătorului sentimente și reacții, într-o paletă de contradicții. Clivajul este cu atât mai puternic cu cât ochiul scrutător al călătorului tinde să raporteze detaliile peisajului la cel european. Drumurile întortocheate sunt imposibil de străbătut în plimbare, așa cum se procedează în Europa, constatând că mașina devine, în acest spațiu, o condiție a străbaterii frenetice a orașului. De aici și sentimentul de disconfort, mărturisit până la depersonalizare: „Unui asemenea oraș nu-i pot vedea <<marginile>>. În consecință nu-l pot <<gândi>>. Știu că se sfârșește undeva, dar acel <<sfârșit>> are loc dincolo de ceea ce m-am obișnuit să consider normal sau suportabil.”⁴⁴ Nici imaginea impozantă a celebrei catedrale de cristal nu îi solicită interesul ci, dimpotrivă, îi întărește convingerile profanării spiritualului prin somptuozitatea construcției care alterează, în viziunea sa, măreția divinității: „E făcută să nu te reculegi în ea, ci să te miri.”⁴⁵ Echilibrul pe care naratorul speră să îl găsească în America se debalansează, din cauza avântului tehnologic capabil să demistifice orice încercare metafizică. Pe românii stabiliți acolo, Octavian Paler îi găsește dedublați de spiritul românesc, gata antrenați de mașinăria mecanică impusă stilului de viață american. În acest sens, în persoana lui Dan Păun, român stabilit în America, împreună cu soția sa, Mona, autorul însușește imaginea detașării de spațiul românesc. Plecat, ca exilat, din București, în anii '70, anticomunist convins dar vizibil neîndârjit în exprimarea acestei situații, personajul este surprins ca sinteză de reacții și trăiri disociate de tipicul celorlalți exilați: „Nu se arată nici stresat de amintiri, nici indiferent, în momentele când se ajunge (inevitabil, într-o mașină cu cinci români, pe o autostradă, între Los Angeles și San Francisco) la ce mai e nou prin București.”⁴⁶ Autorul așează, în descrierea acestui personaj atipic, curajul de a accepta cosmopolitismul, în varianta pe care o lansează noua sa patrie. Pe Mona, soția sa, în schimb, autorul o găsește „gravă, radicală dar și mai tăcută.”

Balanța confort vs. autenticitate și tradiție pare să governeze toate notațiile din *Jurnalul American*. În acest sens, sunt enumerate o serie de atribute cu care americanii s-au înarmat pentru a-și consolida statutul și existența pe care le intitulează metaforic „mituri”: spectacolul tehnologic, progresul, banul, încrederea, celebritatea, civilizația, performanța sau puterea. Modul în care reușesc să îmbine aceste atribute le conferă, de fapt, forța reușitei. Autorul

⁴³ Paul Cernat, *Op. cit.*, p. 10

⁴⁴ Octavian Paler, *Op. Cit.*, p. 210.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 214

⁴⁶ Octavian Paler, *Op. Cit.*, p. 220

amintește însă că acestea sunt perfectibile, până într-o anumită măsură, „câlcâiul lui Ahile” fiind mai puțin sensibil decât o posibilă demecanizare a bunei funcționări a acestora.

Finalul *Jurnalului American* stabilește, în mod cert, concluzia deloc uimitoare pe autorul o dezvăluie cititorilor săi: „Pot să spun, convins că nu gresesc, doar că nu mi-ar plăcea să locuiesc în America.”⁴⁷ Sentimentul înstrăinării este aici mărturisit direct deși, paradoxal, tot autorul este cel care conchide: „în ciuda marii toleranțe a Americii față de străini”⁴⁸. Dacă singurătatea și înstrăinarea-i devin tovarăși de drum, de-a lungul acestor „aventuri”, fapt amintit, încă din titlu, în primele jurnale nu par a avea o influență atât de puternică asupra spiritului călător. Spațiul american este pare-se cel care adâncește această singurătate în mijlocul suprapopulării și a gravitației nesfârșite, până la înstrăinarea totală. Prin urmare, autorul mizează pe importanța esenței, în detrimentul duzinei și supraaglomerării timpului dar tot el reformulează retoric pragmatismul americanilor printru care viața trăită pur și simplu este un dicton al propriei reușite, în timp ce europenii, în esența lor, manevrați de teama de a nu-i diminua importanța, caută mereu sensul metafizic al existenței, uitând să trăiască: „Dar, oare, a te întreba mereu <<ce e viața>> nu e mijlocul cel mai sigur pentru a neglija s-o trăiești, pur și simplu? Nu-i exclus, îmi zic, îndreptându-mă spre ieșire, că americanii să fie, măcar din acest punct de vedere, mai înțelepți decât noi.”⁴⁹ Răspunsul la această întrebare îl redă tot autorul printr-un apel la „sinceritate provocatoare și atitudine radicală”⁵⁰: înțelepciunea nu este de această dată atributul nostru ci al lor; În toate greșelile lor și în stilul lor grăbit de a coabita cu existența, Octavian Paler găsește un îndemn, o lecție pe care le reproduce, cu rigoare, în fiecare rând al jurnalului: americanii trăiesc fără să își problematizeze existența, în vreme ce europenii pierd esența ei în încercarea de a o perfectă, reușind doar să supraviețuiască. Poate de aici și însingurarea și înstrăinarea pe care le resimte sunt mai puternice decât în celelalte jurnale, un act de neacceptare a simplității cu care viața poate fi trăită, fără a o problematiza sau a-i căuta neajunsurile dar mereu „rămânând fixat asupra interiorității.”⁵¹

Bibliografie:

1. Alexandrescu-Voicu, Ileana, *Octavian Paler – Mitopoetica eseului*, Editura Alfa, Iași, 2008
2. Cernat, Paul, *Trei moduri de a fi străin*, în prefață la Volumul *Aventuri solitare Două jurnale și un contrajurnal*, ediția a II-a, Editura Polirom, Iași, 2008,
3. Iorgulescu, Mircea, *Ceara și sigiliul*, Editura Cartea Românească, București, 1982, p. 210.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 298

⁴⁸ *Ibidem*, p. 298

⁴⁹ *Idem*, p. 299

⁵⁰ Eugen Simion, *Dicționarul general al Literaturii Române. Vol. V (P-R)*, p. 565.

⁵¹ Dumitru Micu, *Istoria literaturii române*, p. 571.

4. Micu, Dumitru, *Istoria literaturii române, De la creația literară la postmodernism*, Editura Saeculum. I. O., București, 2000
5. Paler, Octavian, *Aventuri solitare Două jurnale și un contrajurnal*, Editura Albatros, București, 2006, p. 19.
6. Simion, Eugen, *Ficțiunea jurnalului intim*, Editura Iri & Univers Enciclopedic, 2001
7. Simion, Eugen, *Dicționarul General al Literaturii Române. Vol. V (P-R)*, Editura [Univers Enciclopedic](#), 2006.
8. Eugen Simion, *Scriitori români de azi, Vol. IV*, Editura David. Litera, București, Chișinău, 1998
9. Sorescu, Radu, *Opera lui Octavian Paler*, Fundația-Editura, Craiova, 2012